

№4

MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR

ILMIY ELEKTRON JURNALI

ISSN: 2181-3965
VOLUME 5
TOSHKENT 2026

“MOLIYAVIY TEXNOLOGIYALAR” ILMIY ELEKTRON JURNALI TAHRIRIYAT KENGASHI RAISI

To‘lqin Zakirovich Teshabayev – tahririyat kengashi raisi. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI

Mehmonov Sultonali Umaraliyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O‘quv ishlari bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abdurahmanova Gulnora Qalandarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Karimova Komila Daniyarovna - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Yoshlar masalalari va ma‘naviy-marifiy ishlar bo‘yicha birinchi prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich - Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Hududiy ta‘lim masalalari va markazlar bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sindarov Sherzod Egamberdiyevich – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, Infratuzilmalarni rivojlantirish va iqtisod ishlari bo‘yicha prorektor, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Saparov Aktam Jo‘rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori

Islamkulov Alimnazar Xudjamuratovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Pardayev Abdunabi Xoliqovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Kuziyev Islomjon Ne‘matovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Baymurotov Tursunbay Maxkambayevich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Omonov Akrom Abdinazarovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Qongratbay Avezimbetovich – texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta‘lim, fan va innovatsiyalar vaziri

Jumayev Nodir Xosiyatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Kengashi deputati

Haydarov Nizomiddin Hamroyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Raviprakash G. Dani – Xalqaro ta‘lim konsultanti, professor (AQSH)

Bagautdinova Nailya Gumerovna – Qozon federal universiteti Boshqaruv, iqtisodiyot va moliya instituti direktori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Rossiya Federatsiyasi)

Sharifzoda Mu‘min Mashokir – Tojik davlat huquq, biznes va siyosat instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Tojikiston Respublikasi)

Maley Elena Borisovna – Polotsk davlat universiteti rektori, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent (Belarus Respublikasi)

Asif Mahbub Karim – Malayziya Menejment va tadbirkorlik universiteti professori (Malayziya qirolligi)

Piter Xayk – Yevropa amaliy fanlar va menejment instituti ilmiy ishlar bo'yicha prorektori (Chexiya Respublikasi)

Yavuz Demirel – Kastamonu universiteti professori (Turkiya Respublikasi)

Jo'rayev Abdug'affor Safarovich – Termez agrotexnologiyalar va Innovatsion rivojlanish instituti rektori, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ismanov Ibroxim Nabiyeovich – Farg'ona politexnika instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xayriddinov Azamat Botirovich – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti prorektori iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Tashnazarov Samiddin Nizamovich – Samarqand iqtisodiyot va servis instituti kafedra mudiri, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nurmanov Ulug'bek Anorbayevich - Bank-moliya akademiyasi “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida professori, iqtisodiyot fanlari doktori

Yakubova Nargiz Tursunbayevna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Mamatov Baxadir Safaraliyevich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Qiyosov Sherzod Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Urazaliyev Kamoliddin Tajikulovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

JURNAL TAHRIRIYATI

Saparov Aktam Jo'rayevich – bosh muharrir, filologiya fanlari doktori, dotsent

Avlokulov Anvar Ziyadullayevich – ilmiy muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Aliqulov Mehmonali Salohiddin o'g'li – mas'ul muharrir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Buxorova Moxira Samandarovna – muharrir

O'zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2023-yil 3-iyundagi 364-son qarori bilan “Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalari yuzasidan assosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Moliyaviy texnologiyalar” ilmiy elektron jurnali

23.11.2022-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **№R-566966** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№049864**

MUNDARIJA			
1.	Ollokulova Feruza Mansurovna	Uzoq muddatli davrda davlat-xususiy sheriklik rivojlanishning muqobil ssenariylari	7
2.	Умарова Зумрад Низомиддин кизи	Консолидациялашган молиявий ҳисоботларни тузиш: таъминлар, усуллар ва замонавий ёндашувлар	13
3.	Sayipov Begzod Rahimovich	Valyuta kursi va mehnat bozori barqarorligi o'rtasidagi makroiqtisodiy muvozanatni ta'minlashda monetar siyosatning roli	25
4.	Sharipov G'ulomjon Qarshi o'g'li	Qashqadaryo viloyatida yashil iqtisodiyot rivojlanishining zamonaviy holati va rivojlanish istiqbollari	32
5.	Кабилова Шахноза Жураевна	Организационно-управленческий механизм развития сферы услуг в малом бизнесе (на примере Кашкадарьинской области)	38
6.	Xamdamov Sardor Farmon o'g'li	Davlat xaridlarini moliyaviy tartibga solishning xorijiy tajribasi va undan milliy amaliyotda foydalanish imkoniyatlari	43
7.	Primkulova Zilola Abrorovna	Xususiy tibbiyot tashkilotlarida xarajatlar buxgalteriya hisobini takomillashtirishning nazariy asoslari	48
8.	Kilichev Alisher Akramovich	Mavsumiy ishlab chiqarishni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning xorijiy tajribasi va undan O'zbekistonda foydalanish imkoniyatlari	52
9.	Vaisov Dilshod Ibodullayevich	Xorijiy amaliyotda kichik biznes subyektlari moliyaviy raqobatbardoshligini rivojlantirishning integratsiyalashgan institutsional yondashuvlari	57
10.	Nematullayev Hamidullo Azizillo o'g'li	Raqamli iqtisodiyot sharoitida buxgalteriya hisobini transformatsiyalash va MHXSga o'tish istiqbollari	65
11.	Мурадов Бахром Акрамжанович	Темир йўл соҳасида инновацион инфратузилмани ривожлантириш механизмлари	72
12.	Адилов Рустам	Модели кредитного скоринга на основе больших данных: влияние на рост выручки финтех-компаний	78
13.	Kenjayev Ikrom Ergashboyevich	Investitsiya muhitini qulaylashtirish orqali hududiy investitsiya mexanizmini faollashtirish	84
14.	Саттаров Тулкин Абдихалилович	Ишлаб чиқариш харажатларининг корхоналар молиявий ҳолатига таъсири	92
15.	Kholikov Khamidulla	The current state of government securities market operations in Uzbekistan's financial market and existing problems	101
16.	Mahmudov Fayzulla Murodullayevich	Mintaqa iqtisodiy rivojlanishida ijtimoiy soha tashkilotlari faoliyatining tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish	113
17.	Uralov Farruh Abdurazzoqovich	Hududiy sanoat klasterlarini rivojlantirish strategiyasining baholanishi	119
18.	Anvarova Lobarxon Sherzod qizi	Big Data va analitik platformalar asosida qaror qabul qilish tizimini rivojlantirish	125
19.	Tojimurodov Shohzod	Mamlkat aholisining bank kreditlari bo'yicha qarz yuki tahlili va uni optimallashtirish yo'llari	131
20.	Doniyev Shahob O'tkir o'g'li	Iqtisodiy rivojlanish jarayonlarida to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalarning tutgan roli hamda ahamiyati	137
21.	Razikova Nozima Erkin qizi	Biznes subyektlarini moliyalashtirish asosida aholi bandligini ta'minlash	142
22.	Назарова Дияра	Совершенствование цифровых подходов к оценке кредитоспособности хозяйствующих субъектов в коммерческих банках Республики Узбекистан	153
23.	Mirmahmudova Xusniddinovna	O'zbekiston kapital bozorida sukukka institutsional investorlarni jalb etish istiqbollari	160

24.	Djamalov G‘ofir Oribjanovich	Bank aktivlari sifatini oshirishda muammoli qarzlar va garov ta’minotini boshqarish usullari	167
25.	Vaxabov Bobur Alisherovich	Raqamli to‘lov infratuzilmasida moliyaviy xatarlarni boshqarish va axborot xavfsizligini ta’minlash mexanizmlari	179
26.	Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich	Turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirishni takomillashtirish	191
27.	Qurbanov Ulug‘bek Erkinovich	Raqamli iqtisodiyot sharoitida aholi daromadlarini boshqarish mexanizmlari	202
28.	Salomov Abdusalom Ismatovich	Hududiy infratuzilma ta’minotiga “Yashil” standartlarni joriy etish yo‘llari	207
29.	Орипов Ильхом Абдуллаевич	Проблемы формирования национальной системы зеленого финансирования в странах с переходной экономикой	214

TURIZM KLASTERLARI FAOLIYATINI MOLIYAVIY VA SOLIQ MEXANIZMLARI ORQALI IQTISODIY RAG'BATLANTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH

Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich

mustaqil tadqiqotchi

Toshkent Kimyo xalqaro universiteti

E-mail: shavkatabdurazakov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali iqtisodiy rag'batlantirish masalalari tadqiq etilgan. Tadqiqotning dolzarbligi O'zbekiston iqtisodiyotida turizm sohasining strategik tarmoq sifatida jadal rivojlanayotgani, ammo klaster ishtirokchilarini qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy-soliq mexanizmlarining tizimli va samaradorlikka yo'naltirilgan tarzda hali to'liq shakllanmaganligi bilan izohlanadi. Maqolaning maqsadi turizm klasterlari faoliyatini rag'batlantiruvchi amaldagi moliyaviy va soliq instrumentlarini tahlil qilish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotda qiyosiy tahlil, statistik-iqtisodiy tahlil, dinamik qatorlar tahlili, SWOT-tahlil elementlari va normativ-huquqiy hujjatlarni tizimlashtirish usullaridan foydalanilgan. Tahlil natijalari 2022–2025 yillarda xorijiy sayyohlar oqimining qariyb 2,25 barobar o'sganini, biroq mavjud soliq imtiyozlarining klaster darajasida emas, balki asosan tarmoq va alohida faoliyat turlari kesimida berilayotganini ko'rsatdi. Maqolada turizm klasterlari uchun differensiallashtirilgan soliq rejimi, klasterlarni rivojlantirish maqsadli jamg'armasi, imtiyozli kreditlash mexanizmlari hamda soliq imtiyozlari samaradorligini monitoring qilish tizimini joriy etish bo'yicha takliflar ishlab chiqilgan. Olingan natijalar O'zbekistonda hududiy turizm siyosatini shakllantirishda, shuningdek "O'zbekiston – 2030" strategiyasi doirasida belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga erishishda amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: turizm klasteri; soliq imtiyozlari; moliyaviy rag'batlantirish; investitsiya muhiti; qo'shilgan qiymat solig'i; imtiyozli kreditlash; hududiy rivojlanish; turizm iqtisodiyoti.

УЛУЧШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ ТУРИСТИЧЕСКИХ КЛАСТЕРОВ ПОСРЕДСТВОМ ФИНАНСОВЫХ И НАЛОГОВЫХ МЕХАНИЗМОВ

Абдуразаков Шавкат Шокирджанович

независимый исследователь

Ташкентский международный

химический университет

E-mail: shavkatabdurazakov@gmail.com

Аннотация. В данной статье исследуются вопросы экономического стимулирования деятельности туристских кластеров посредством финансовых и налоговых механизмов. Актуальность исследования обусловлена тем, что туризм формируется как стратегическая отрасль экономики Узбекистана, однако финансово-налоговые механизмы поддержки участников кластеров пока не сложились в системном виде, ориентированном на результативность. Целью статьи является анализ действующих финансовых и налоговых инструментов стимулирования туристских кластеров, оценка их эффективности и разработка научно обоснованных предложений по их совершенствованию. В исследовании применены методы сравнительного анализа, статистико-экономического анализа, анализа динамических рядов, элементов SWOT-анализа и систематизации нормативно-правовых документов. Результаты анализа показали рост потока иностранных туристов в 2022–2025 годах почти в 2,25 раза, при этом действующие налоговые льготы предоставляются преимущественно в разрезе отрасли и отдельных видов деятельности, а не на уровне кластера. В статье разработаны предложения по внедрению дифференцированного налогового режима для

туристских кластеров, фонда развития кластеров, механизма льготного кредитования и системы мониторинга эффективности налоговых льгот. Полученные результаты имеют практическое значение для формирования региональной туристской политики Узбекистана, а также для достижения целевых показателей, определённых в рамках стратегии «Узбекистан – 2030».

Ключевые слова: туристский кластер; налоговые льготы; финансовое стимулирование; инвестиционная среда; налог на добавленную стоимость; льготное кредитование; региональное развитие; экономика туризма.

IMPROVING ECONOMIC PROMOTION OF TOURISM CLUSTERS THROUGH FINANCIAL AND TAX MECHANISMS

Abdurazakov Shavkat Shokirdjanovich

Independent Researcher

Tashkent International University of Chemistry

E-mail: shavkatabdurazakov@gmail.com

Abstract. *This article examines the economic stimulation of tourism cluster activities through financial and tax mechanisms. The relevance of the study stems from the fact that tourism is being formed as a strategic sector of Uzbekistan's economy, while the financial and tax mechanisms supporting cluster participants have not yet been shaped into a systemic, performance-oriented framework. The purpose of the article is to analyze the existing financial and tax instruments stimulating tourism clusters, assess their strengths and weaknesses, and develop scientifically grounded proposals for their improvement. The study employs methods of comparative analysis, statistical-economic analysis, time-series analysis, elements of SWOT analysis, and systematization of legal and regulatory documents. The results reveal that the inflow of foreign tourists grew by nearly 2.25 times during 2022–2025, while the existing tax incentives are mainly granted at the sectoral and activity-specific level rather than at the cluster level. The article develops proposals for introducing a differentiated tax regime for tourism clusters, a cluster development fund, a preferential lending mechanism, and a monitoring system for the effectiveness of tax incentives. The findings have practical significance for shaping Uzbekistan's regional tourism policy and for achieving the targets set within the "Uzbekistan – 2030" strategy.*

Keywords: *tourism cluster; tax incentives; financial stimulation; investment climate; value added tax; preferential lending; regional development; tourism economy.*

Kirish

So'nggi o'n yillikda turizm sohasi jahon iqtisodiyotining eng dinamik rivojlanayotgan tarmoqlaridan biriga aylandi. Turizm nafaqat valyuta tushumlarini ta'minlovchi, balki yangi ish o'rinlari yaratuvchi, hududlararo ijtimoiy-iqtisodiy tengsizlikni qisqartiruvchi va tadbirkorlik faolligini oshiruvchi kompleks tarmoq sifatida namoyon bo'lmoqda. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, turizm sohasining barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanishi ko'pincha alohida korxonalar darajasida emas, balki hududiy va tarmoqlararo integratsiyalashgan tuzilmalar — turizm klasterlari darajasida yuzaga keladi. Klaster yondashuvi mehmonxona xo'jaligi, transport-logistika, umumiy ovqatlanish, hunarmandchilik, madaniy-tarixiy meros obyektlarini boshqarish, moliya-kredit tashkilotlari va ta'lim muassasalarini yagona qiymat zanjiriga birlashtirib, sinergetik iqtisodiy samara yaratish imkonini beradi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda turizmni ustuvor strategik yo'nalish sifatida rivojlantirish borasida keng qamrovli islohotlar amalga oshirilmoqda. 2016-yil 2-dekabrda qabul qilingan PF-4861-son Farmon bilan boshlangan institutsional islohotlar 2017–2019 yillarda viza rejimining liberallashtirilishi, xalqaro aviaqatnovlar sonining ortishi hamda yangi turistik zonalar va klasterlarning tashkil etilishi bilan davom etdi. 2024–2025 yillarda esa turizm infratuzilmasini yanada rivojlantirish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda soliq va bojxona

imtiyozlarini kengaytirishga qaratilgan bir qator yangi farmon va qarorlar qabul qilindi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, mamlakatga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar soni 2022 yilda 5,2 million kishini, 2023 yilda 6,6 million kishini tashkil etgan bo'lsa, 2024 yilda bu ko'rsatkich 8,2 million kishidan oshdi, 2025 yilga kelib esa 11,7 million kishiga yetdi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasida 2030 yilga qadar xorijiy sayyohlar sonini 15 million kishiga, ichki sayyohlar sonini 25 million kishiga hamda turizm xizmatlari eksportini 5 milliard AQSH dollariga yetkazish vazifasi belgilangan. Bunday yuqori maqsadlarga erishish, birinchi navbatda, turizm infratuzilmasiga xususiy va xorijiy investitsiyalarni jalb etish, kichik va o'rta tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini ta'minlash hamda ularning faoliyatini rag'batlantiruvchi samarali soliq mexanizmlarini shakllantirishni taqozo etadi.

Shu bilan birga, amaliyot shuni ko'rsatmoqdaki, hozirgi kunda O'zbekistonda qo'llanilayotgan moliyaviy va soliq rag'batlantirish choralari katta qismi tarmoq yoki alohida faoliyat turi (masalan, mehmonxona xo'jaligi, umumiy ovqatlanish, turoperatorlik) kesimida berilmoqda; klaster darajasida — ya'ni bir hududda joylashgan, o'zaro texnologik va tijorat aloqalariga ega bo'lgan turizm subyektlari majmui uchun mo'ljallangan yaxlit rag'batlantirish tizimi hali shakllanmagan. Bu esa klaster ishtirokchilari o'rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirish, hududiy turizm zanjirlarini rivojlantirish va qo'shimcha qiymat yaratishning yagona iqtisodiy makonini shakllantirish imkoniyatlarini cheklamoqda.

Muammoning dolzarbligi yana shundaki, taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari va boshqa yengilliklarning aniq maqsadlarga yo'naltirilganligiga qaramasdan, ularning iqtisodiy samaradorligini baholash tizimi hanuzgacha izchil shakllantirilmagan. Natijada davlat byudjetidan sarflanayotgan moliyaviy resurslarning haqiqiy iqtisodiy-ijtimoiy natijaviyligini aniq baholab bo'lmayapti, bu esa rag'batlantirish siyosatini ilmiy asoslangan tarzda takomillashtirishni obyektiv zaruratga aylantirmoqda.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, ushbu tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda turizm klasterlari faoliyatini rag'batlantiruvchi moliyaviy va soliq mexanizmlarining amaldagi holatini tahlil qilish, ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlash hamda klaster darajasida samarali ishlaydigan, monitoring va baholash tizimi bilan uyg'unlashtirilgan takomillashtirilgan mexanizmlar majmuini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat: turizm klasteri tushunchasining nazariy-uslubiy asoslarini tizimlashtirish; O'zbekistonda amaldagi moliyaviy-soliq rag'batlantirish choralari inventarizatsiya qilish va tahlil etish; xorijiy davlatlarning turizm klasterlarini rag'batlantirish tajribasini o'rganish; hamda milliy sharoitga moslashtirilgan, amaliy ahamiyatga ega takliflar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasida faoliyat yuritayotgan turizm klasterlari va ularni qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy-soliq munosabatlar tizimi, predmeti sifatida esa ushbu munosabatlarni tartibga soluvchi mexanizmlar, instrumentlar va ularning iqtisodiy samaradorligi belgilandi.

Adabiyotlar sharhi

Turizm klasterlari nazariyasi zamonaviy iqtisodiy fanning klaster yondashuvi bilan chambarchas bog'liq holda rivojlanib kelmoqda. Klaster tushunchasi ilmiy muomalaga M. Porter tomonidan kiritilgan bo'lib, u klasterni geografik jihatdan yaqin joylashgan, o'zaro bog'liq korxonalar, ixtisoslashgan yetkazib beruvchilar, xizmat ko'rsatuvchi tashkilotlar hamda tegishli institutlar (universitetlar, standartlashtirish agentliklari, savdo uyushmalari) majmuasi sifatida ta'riflagan va ularning raqobatbardoshlikka ta'sirini asoslab bergan. Porter kontseptsiyasiga ko'ra, klaster ichidagi geografik yaqinlik va o'zaro raqobat-hamkorlik muhiti innovatsion faollikni kuchaytiradi, tranzaksion xarajatlarni kamaytiradi hamda mahalliy iqtisodiyotning global qiymat zanjirlariga integratsiyalashuvini tezlashtiradi.

Turizm sohasiga nisbatan klaster yondashuvini qo'llash borasidagi tadqiqotlar 1990-yillarning oxiri – 2000-yillarning boshlaridan boshlab faollashgan. Xususan, turistik destinatsiyalarning raqobatbardoshligini baholovchi kontseptual modellar turizm klasterini

nafaqat tadbirkorlik subyektlari yig'indisi, balki tabiiy-rekreatsion resurslar, madaniy meros, infratuzilma, inson kapitali va institutsional muhitni birlashtiruvchi murakkab tizim sifatida talqin qiladi. Ushbu yondashuvda destinatsiya raqobatbardoshligi to'rtta asosiy omil guruhi — yadroviy resurslar va jalb qiluvchi omillar, qo'llab-quvvatlovchi omillar va resurslar, destinatsiyani boshqarish hamda talab shart-sharoitlari — o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida shakllanadi deb hisoblanadi. Bunday yondashuv moliyaviy-soliq siyosatini ushbu omillar tizimidagi "qo'llab-quvvatlovchi omillar" tarkibiy qismi sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Boshqa yo'nalishdagi tadqiqotlarda esa turizm destinatsiyalari bevosita klaster nazariyasi doirasida tahlil qilinib, ularning shakllanishida geografik jamlanish (agglomeratsiya), tarmoqlararo kooperatsiya va institutsional qo'llab-quvvatlashning o'rni alohida ko'rsatib berilgan.

Xalqaro tashkilotlar, jumladan, Butunjahon turizm tashkiloti (UNWTO) va Dunyo sayohat va turizm kengashi (WTTC) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda ham turizm klasterlari va turistik zonalarini rivojlantirishning iqtisodiy o'sish, bandlik va eksport salohiyatiga ta'siri muntazam tahlil qilib boriladi. Ushbu tashkilotlarning hisobotlarida ta'kidlanishicha, klaster asosidagi rivojlanish modelini qo'llagan davlatlarda turizmning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi va bandlikka ta'siri nisbatan yuqori sur'atlarda o'sib boradi, bu esa davlat siyosatini klaster mantig'iga moslashtirishning ahamiyatini oshiradi.

Post-sovet makonida va xususan O'zbekistonda turizm iqtisodiyoti masalalari so'nggi yillarda faol tadqiq etilmoqda. Mahalliy iqtisodchilar tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda O'zbekistonda 2012–2024 yillar davomida turistik oqim dinamikasi vaqt qatorlari tahlili asosida o'rganilgan bo'lib, 2017–2019 yillardagi viza siyosatining liberallashtirilishi va infratuzilmaviy islohotlar natijasida keskin o'sish, 2020–2021 yillarda pandemiya tufayli jiddiy pasayish, 2022 yildan boshlab esa barqaror tiklanish tendensiyasi qayd etilgan. Boshqa tadqiqotlarda turizm sohasini moliyaviy va investitsion qo'llab-quvvatlash mexanizmlari, davlat investitsiya siyosati hamda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish omillari tahlil qilingan bo'lib, ularda turizm klasterlarini rivojlantirishning iqtisodiy samaradorligi alohida baholangan.

Hududiy jihatdan, ayrim tadqiqotlarda O'zbekiston sharoitida turizm klasterlarini rivojlantirish perspektivalari o'rganilib, bunday yondashuvning mintaqaviy tengsizliklarni bartaraf etish, ishsizlikni kamaytirish va investitsiyalarni jalb qilishda samarali mexanizm bo'lishi mumkinligi asoslab berilgan. Jizzax viloyati misolida o'tkazilgan tadqiqotda hududning geografik-resurs salohiyatidan kelib chiqqan holda ixtisoslashgan turizm klasterlarini tashkil etish yo'nalishlari ko'rsatib berilgan, jumladan to'g'ridan-to'g'ri (mehmonxonalar, restoranlar, diqqatga sazovor joylar) va bilvosita bandlikni ta'minlovchi tarmoqlarning o'zaro bog'liqligi tahlil qilingan.

Soliq siyosati nuqtai nazaridan, tadqiqotchilar tomonidan soliq imtiyozlarining uch shakli — soliqlardan to'liq ozod etish, vaqtincha yoki qisman ozod etish hamda soliq bazasini kamaytirish — farqlanadi va ularning har biri turli maqsadlarga xizmat qilishi ko'rsatib o'tiladi. Shu bilan birga, muhim metodologik muammo sifatida taqdim etilayotgan soliq imtiyozlari va boshqa yengilliklarning aniq maqsadlarga yo'naltirilganligiga qaramasdan, ularning iqtisodiy samaradorligini tizimli baholash mexanizmining hozircha shakllanmaganligi qayd etiladi. Bu esa soliq imtiyozlarining byudjetga solinmagan soliq daromadi ("tax expenditure") shaklida ta'sir ko'rsatishini hisobga olgan holda, ularni aniq monitoring va hisobga olish tizimi bilan ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

Turizm infratuzilmasini rag'batlantirishning tarmoqlararo tajribasi nuqtai nazaridan, sanoat klasterlarini tashkil etishning hududiy xususiyatlarini o'rganuvchi tadqiqotlar ham diqqatga sazovor, chunki ular klaster siyosatining umumiy tamoyillari — hududiy ixtisoslashuv, qiyosiy ustunliklardan foydalanish va tarmoqlararo integratsiya — turizm sohasiga ham tatbiq etilishi mumkinligini ko'rsatadi. Shuningdek, "yashil" mehmonxona sertifikatlashtirish tizimini joriy etish bo'yicha o'tkazilgan qiyosiy tadqiqotda Turkiya, Ispaniya, Birlashgan Arab Amirliklari va Yaponiya tajribasi tahlil qilinib, soliq imtiyozlari, subsidiyalar, imtiyozli kreditlash hamda davlat xaridlari tizimiga ekologik mezonlarni kiritish kabi rag'batlantirish instrumentlari mahalliy sharoitga moslashtirilgan holda taklif etilgan. Xorijiy tajribadan ko'rinadiki, rivojlangan turizm

iqtisodiyotiga ega davlatlarda moliyaviy-soliq rag'batlantirish choralari alohida korxona emas, balki maxsus turizm zonalar yoki klasterlari darajasida — ya'ni hududiy-tarmoqlararo tuzilma sifatida — qo'llaniladi, bu esa resurslarning bir joyga jamlanishi (agglomeratsiya samarasi) hisobiga yuqoriroq iqtisodiy natija berishini ta'minlaydi.

Yuqorida keltirilgan adabiyotlar tahliliga yakun yasab, shuni ta'kidlash mumkinki, O'zbekistonda turizm iqtisodiyoti, klaster siyosati va soliqlik rag'batlantirish mexanizmlari bo'yicha ilmiy baza faol shakllanmoqda, biroq bu uch yo'nalishni — klaster nazariyasi, moliyaviy-soliq siyosati va samaradorlikni baholash tizimini — yaxlit uslubiy asosda birlashtiruvchi kompleks tadqiqotlar hali yetarli emas. Aynan shu bo'shliq (ilmiy tadqiqot bo'shlig'i) ushbu maqolaning ilmiy yangiligini va dolzarbligini belgilaydi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot metodologiyasi sifat va miqdor tahlili usullarini uyg'unlashtirgan kompleks yondashuvga asoslangan. Tadqiqot jarayonida quyidagi asosiy metodlardan foydalanildi.

Normativ-huquqiy tahlil usuli. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, Vazirlar Mahkamasining qarorlari, Soliqlik kodeksining tegishli moddalar hamda tarmoq dasturlari (jumladan, "O'zbekiston – 2030" strategiyasi, turizm sohasini rivojlantirish bo'yicha 2024–2025 yillardagi farmon va qarorlar) tizimli tahlil qilindi va ular asosida turizm sohasidagi amaldagi moliyaviy-soliqlik rag'batlantirish instrumentlari inventarizatsiya qilindi.

Statistik-iqtisodiy tahlil usuli. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi, Turizm qo'mitasi hamda xalqaro tashkilotlar (UNWTO, WTTC)ning rasmiy ma'lumotlaridan foydalangan holda, 2019–2025 yillar davomida xorijiy sayyohlar oqimi, turistik xizmatlar eksporti hamda turizm subyektlari sonining dinamikasi tahlil qilindi.

Dinamik qatorlar va tendensiyalarni tahlil qilish usuli. Turistik oqim va eksport ko'rsatkichlarining yillar kesimidagi o'zgarish sur'atlari (o'sish foizlari) hisoblab chiqildi hamda ularning moliyaviy-soliqlik siyosatidagi o'zgarishlar bilan xronologik bog'liqligi baholandi. Bunda qat'iy korrelyatsion-regression bog'liqlik emas, balki institutsional voqealar (farmon yoki qaror qabul qilinishi) bilan ko'rsatkichlar dinamikasi o'rtasidagi qo'shma harakat (ko-varyatsiya) tahlil qilindi, chunki mavjud ma'lumotlar hajmi qat'iy ekonometrik model qurish uchun yetarli emas.

Qiyosiy tahlil usuli. O'zbekistondagi amaldagi mexanizmlar Turkiya, Ispaniya, Birlashgan Arab Amirliklari va Yaponiya kabi turizm sohasi rivojlangan davlatlarning tajribasi bilan qiyoslandi, bu esa milliy sharoitga moslashtirilishi mumkin bo'lgan yechimlarni aniqlash imkonini berdi.

SWOT-tahlil elementlari. Amaldagi moliyaviy-soliqlik rag'batlantirish tizimining kuchli va zaif tomonlari, shuningdek klaster darajasida rag'batlantirishni joriy etishning imkoniyat va tahdidlari tizimlashtirildi.

Tizimli yondashuv va abstraktlashtirish usuli. Turizm klasteri "resurslar – infratuzilma – institutlar – moliyaviy-soliqlik muhit – iqtisodiy natija" ko'rinishidagi yaxlit tizim sifatida modellashtirildi, bu esa takliflarni izolyatsiyalangan chora sifatida emas, balki o'zaro bog'liqlik mexanizmlar majmui sifatida shakllantirish imkonini berdi.

Tadqiqotning axborot bazasini O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi (lex.uz), Milliy statistika qo'mitasining rasmiy sayti (stat.uz), Turizm qo'mitasining hisobotlari (uzbektourism.uz), shuningdek UNWTO va WTTC tomonidan e'lon qilingan xalqaro statistik hisobotlar tashkil etdi. Tadqiqot davri sifatida 2016–2025 yillar oralig'i tanlab olindi, chunki aynan shu davrda O'zbekistonda turizm sohasini institutsional qayta qurish va faol rag'batlantirish siyosati boshlangan.

Tadqiqotning cheklovlari sifatida shuni ta'kidlash lozimki, turizm klasterlari darajasidagi ajratilgan statistik ma'lumotlar (masalan, alohida klaster kesimida soliqlik tushumlari yoki imtiyozlar hajmi) rasmiy statistikada alohida agregatsiyalanmaganligi sababli, tahlil asosan tarmoq darajasidagi ma'lumotlar va institutsional-huquqiy hujjatlar tahliliga tayanib olib borildi. Shunga qaramay, qo'llanilgan kompleks metodologiya klaster darajasidagi rag'batlantirish mexanizmlarini

takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan xulosalar chiqarish uchun yetarli asos yaratdi.

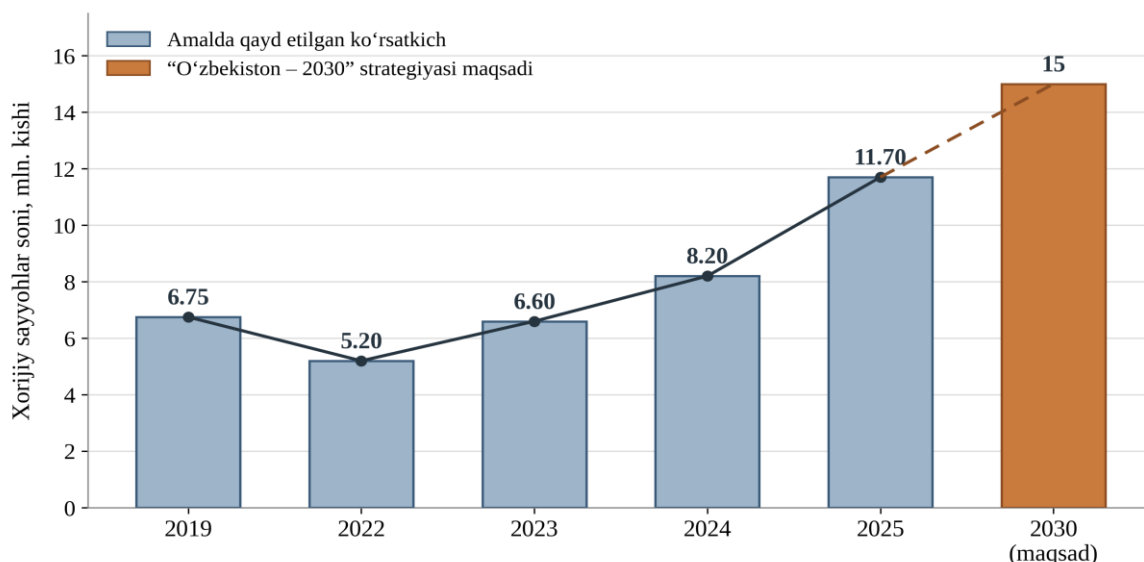
Tahlil va natijalar

Turizm sohasining joriy holati va rivojlanish dinamikasi

So'nggi olti yil davomida O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar sonining dinamikasi sohadagi institutsional islohotlarning bevosita natijasi sifatida baholanishi mumkin (1-rasm). 2019 yilda mamlakatga 6,75 million nafar xorijiy sayyoh tashrif buyurgan bo'lsa, 2020–2021 yillarda COVID-19 pandemiyasi tufayli sayyohlar oqimi keskin qisqardi. 2022 yildan boshlab sohada barqaror tiklanish kuzatildi: 2022 yilda 5,2 million, 2023 yilda 6,6 million, 2024 yilda 8,2 milliondan ortiq, 2025 yilda esa 11,7 million xorijiy sayyoh mamlakatga tashrif buyurdi. Bu ko'rsatkich 2022–2025 yillar oralig'ida sayyohlar oqimining qariyb 2,25 barobarga oshganidan dalolat beradi. "O'zbekiston – 2030" strategiyasiga muvofiq, 2030 yilga qadar xorijiy sayyohlar sonini 15 million kishiga yetkazish maqsad qilingan, bu esa joriy o'sish sur'atlari saqlanib qolgan taqdirda erishish mumkin bo'lgan, ammo qo'shimcha rag'batlantirish choralarisiz kafolatlanmagan vazifadir.

1-rasm.

**O'zbekistonga tashrif buyurgan xorijiy sayyohlar sonining dinamikasi
va 2030-yilgi maqsadli ko'rsatkich**

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi va Turizm qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

Rasmda aks ettirilgan dinamika shuni ko'rsatadiki, sayyohlar oqimining eng yuqori o'sish sur'ati (2024–2025 yillarda 42 foizdan ortiq) aynan 2024 yilning ikkinchi yarmida qabul qilingan bir qator farmon va qarorlar — xususan, turizm infratuzilmasini rivojlantirish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda soliq va bojxona imtiyozlarini kengaytirish bo'yicha hujjatlar — qabul qilingandan keyingi davrga to'g'ri keladi. Bu esa moliyaviy-soliq rag'batlantirish choralari bilan turistik oqim dinamikasi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjudligini ko'rsatuvchi dastlabki empirik dalil sifatida baholanishi mumkin, garchi bu bog'liqlikni yakuniy tasdiqlash uchun kengroq vaqt oralig'idagi ekonometrik tahlil talab etiladi.

Shuningdek, turistik xizmatlar eksporti ham sezilarli o'sish dinamikasini namoyon etmoqda: 2023 yilda sayohat xizmatlari mamlakat umumiy xizmatlar eksportining 41 foizini tashkil etgan bo'lsa, 2025 yilning to'qqiz oyida turistik xizmatlar eksporti 3,6 milliard AQSH dollaridan oshdi. Bu esa "O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan 5 milliard dollarlik maqsadga erishish yo'lida ijobiy tendensiyadan dalolat beradi. Shu bilan birga, turizm infratuzilmasining kengayishi ham diqqatga sazovor: 2024 yilning uchinchi choragida faoliyat yurituvchi turoperator va turagentlar soni 193 tadan 271 taga, joylashtirish vositalari soni esa mos ravishda oshgan.

Amaldagi moliyaviy-soliq rag'batlantirish mexanizmlari tahlili

O'zbekistonda turizm sohasini rag'batlantirishga qaratilgan moliyaviy-soliq instrumentlari

2016 yildan buyon bosqichma-bosqich shakllanib kelmoqda. Ularning tizimli tahlili 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval.

O'zbekistonda turizm klasterlari faoliyatini rag'batlantirishga qaratilgan asosiy moliyaviy-soliq mexanizmlari*

№	Mexanizm turi va normativ-huquqiy asosi	Amal qilish muddati	Rag'batlantirish miqdori / sharti	Kutilayotgan iqtisodiy samara
1	QQS (qo'shilgan qiymat solig'i)ning qisman qaytarilishi — turizm va mehmonxona biznesi sohasidagi korxonalar uchun	Amaldagi	To'langan QQS summasining 20 foizi miqdorida	Aylanma mablag'larni bo'shatish, korxonalar likvidligini oshirish
2	Umumiy ovqatlanish korxonalari uchun foyda solig'i stavkasining pasaytirilishi	Amaldagi	Belgilangan stavkaning 50 foizigacha	Klaster tarkibidagi restoran-kafe segmentini rivojlantirish
3	Xalqaro biznes-tadbirlar (kamida 100 nafar xorijiy ishtirokchi) tashkilotchilari uchun foyda solig'i imtiyozi (PF-102-son Farmon, 18.07.2024)	2028-yil 1-yanvargacha	Belgilangan stavkaga nisbatan 50 foizga kamaytirilgan stavka	MICE-turizmni va konferensiya-klasterlarini rag'batlantirish
4	Turizm faoliyati subyektlari tomonidan import qilinadigan avtobus va mikroavtobuslarga bojxona imtiyozi (PF-102-son Farmon, 18.07.2024)	2025-yil 1-avgustga qadar	Bojxona bojidan to'liq ozod etish	Transport-logistika infratuzilmasini yangilash
5	Kirish turizmi operatorlari uchun aylanma mablag' bilan ta'minlovchi imtiyozli kredit liniyasi (Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi orqali)	2024-yil 1-sentabrdan amalda	50 mln AQSH dollari ekvivalentida, yillik 14 foiz stavkada	Kirish turizmi operatorlarining aylanma mablag' yetishmovchiligini bartaraf etish
6	Tibbiy-sog'lomlashtirish turizmi infratuzilmasi va xalqaro ko'rgazmalarda ishtirok xarajatlarini qoplash (tegishli davlat jamg'armalari hisobidan)	2027–2028-yillargacha	Davlat maqsadli jamg'armalari mablag'lari hisobidan teng ulushda qoplash	Tibbiy-sog'lomlashtirish turizmi klasterlarini rivojlantirish
7	Turizm va mehmonxona xo'jaligi yo'nalishlari bo'yicha kadrlar tayyorlash tizimini moliyalashtirish (PQ-269-son Qaror, 18.07.2024)	2024/2025 o'quv yilidan boshlab	Davlat byudjeti va grant mablag'lari hisobidan, dual ta'lim tizimida	Klaster subyektlari uchun malakali kadrlar zaxirasini shakllantirish

*Muallif ishlanmasi

1-jadvalda keltirilgan ma'lumotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, amaldagi rag'batlantirish mexanizmlarining aksariyati (yettita mexanizmdan beshtasi) muayyan faoliyat turi yoki tranzaksiya (masalan, import, QQS, foyda solig'i) kesimida berilmoqda, faqat bittasi (imtiyozli kredit liniyasi) klaster ichidagi asosiy ishtirokchilar guruhi — kirish turizmi operatorlari — uchun mo'ljallangan. Bu esa mavjud tizimning asosiy kamchiligini ko'rsatadi: rag'batlantirish choralari klasterni yaxlit iqtisodiy tizim sifatida emas, balki alohida faoliyat turlari yig'indisi sifatida ko'radi.

Natijada klaster ichidagi kichik subyektlar (masalan, oilaviy mehmon uylari, hunarmandchilik ustaxonalari, mahalliy transport xizmati ko'rsatuvchilar) ko'pincha rasmiy rag'batlantirish tizimidan tashqarida qolib ketmoqda, chunki ular yuqorida sanab o'tilgan yirik toifadagi soliq to'lovchilar mezonlariga to'g'ri kelmaydi.

Shuningdek, imtiyozlarning amal qilish muddati bo'yicha tahlil shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik chora vaqtinchalik (2025, 2027, 2028 yillarga qadar) xarakterga ega, bu esa investorlar uchun uzoq muddatli moliyaviy rejalashtirishda noaniqlik yaratishi mumkin. Xususan, turizm infratuzilmasiga investitsiya kiritish davri odatda 7–10 yilni tashkil etishini hisobga olsak, 3–4 yillik imtiyoz muddati investitsiya qaytimini to'liq qoplash uchun yetarli bo'lmasligi mumkin.

Turizm klasterlarining hududiy amaliyoti

O'zbekistonda hududiy ixtisoslashuvga asoslangan turizm klasterlarini shakllantirish borasida dastlabki, ammo istiqbolli tajriba to'plangan. Xususan, Buxoro viloyatida madaniy-tarixiy meros obyektlariga asoslangan madaniy klaster, Toshkent viloyatida esa tabiiy-rekreatsion resurslarga tayangan ekoklaster faoliyat yuritmoqda. Ushbu klasterlarning tashkil etilishi natijasida tegishli hududlarda mahalliy sayyohlar sonini 30 foizgacha oshirish rejalashtirilgan edi. Shuningdek, Jizzax viloyati misolida o'tkazilgan tadqiqotlar ko'rsatishicha, hududning geografik joylashuvi va tabiiy-tarixiy salohiyatidan kelib chiqib, "Smart-turizm" tamoyillari asosida ixtisoslashgan klasterlar tashkil etish uchun keng imkoniyatlar mavjud.

Biroq mavjud klasterlarning aksariyati hali institutsional jihatdan to'liq shakllanmagan — ular ko'proq geografik jamlanish (agglomeratsiya) shaklida mavjud bo'lib, rasmiy klaster maqomiga, yagona boshqaruv tuzilmasiga va, eng muhimi, klaster darajasidagi maxsus moliyaviy-soliq rejimiga ega emas. Bu esa O'zbekistonning boshqa tarmoqlarida (masalan, sanoat klasterlari yoki maxsus iqtisodiy zonalar rezidentlari uchun joriy etilgan maxsus soliq rejimlari) muvaffaqiyatli qo'llanilayotgan klaster-rejim tajribasini turizm sohasiga moslashtirish zaruratini keltirib chiqaradi.

Xorijiy tajriba va uni moslashtirish imkoniyatlari

Turizm sohasi rivojlangan davlatlar tajribasini o'rganish shuni ko'rsatadiki, moliyaviy-soliq rag'batlantirish choralari, qoida tariqasida, maxsus turizm zonalar yoki klasterlari darajasida qo'llaniladi. Xususan, "yashil" mehmonxona sertifikatlashtirish tizimini rag'batlantirish bo'yicha o'tkazilgan qiyosiy tadqiqotda Turkiya, Ispaniya, Birlashgan Arab Amirliklari va Yaponiya tajribasi tahlil qilingan bo'lib, ushbu davlatlarda soliq imtiyozlari subsidiyalar, imtiyozli kreditlash hamda davlat xaridlari tizimiga ekologik mezonlarni kiritish bilan uyg'unlashtirilgan holda qo'llanilishi aniqlangan. Bunday kompleks yondashuv alohida soliq imtiyozidan farqli o'laroq, klaster ishtirokchilarining barcha moliyaviy ehtiyojlarini (investitsiya, aylanma mablag', innovatsiya) qamrab oluvchi yaxlit qo'llab-quvvatlash paketini yaratadi.

Xorijiy tajribadan yana bir muhim xulosa shundaki, samarali klaster siyosati doimo aniq monitoring va baholash tizimi bilan uyg'unlashtirilgan bo'ladi — ya'ni har bir soliq imtiyozi yoki subsidiya uchun aniq maqsadli ko'rsatkichlar (yangi ish o'rnlari soni, eksport hajmi, investitsiya oqimi) belgilanadi va ularga erishilmagan taqdirda imtiyoz muddati uzaytirilmaydi ("sunset clause" tamoyili). O'zbekiston tajribasida bunday monitoring tizimining yetishmasligi ilgari o'tkazilgan tadqiqotlarda ham alohida qayd etilgan muammo hisoblanadi.

Aniqlangan asosiy muammolar

O'tkazilgan tahlil natijasida turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy-soliq rag'batlantirish tizimidagi quyidagi asosiy muammolar aniqlandi: birinchidan, rag'batlantirish choralarining tarmoq yoki faoliyat turi kesimida berilishi, klaster darajasidagi yaxlit rejimning mavjud emasligi; ikkinchidan, imtiyozlarning asosan qisqa va o'rta muddatli (2025–2028 yillar) xarakterga egaligi, bu esa uzoq muddatli investitsion loyihalar uchun yetarli kafolat bermaydi; uchinchidan, soliq imtiyozlari va boshqa yengilliklarning iqtisodiy samaradorligini baholovchi tizimli monitoring mexanizmining mavjud emasligi; to'rtinchidan, klaster ichidagi kichik va mikro subyektlarning (oilaviy mehmon uylari, hunarmandlar, gid-tarjimonlar) rasmiy rag'batlantirish tizimidan chetda qolishi; beshinchidan, klasterlarni moliyalashtirish uchun maxsus ixtisoslashgan moliyaviy

institutning (masalan, klasterlarni rivojlantirish jamg'armasi) mavjud emasligi; oltinchidan, hududlar o'rtasida turizm salohiyati bo'yicha farqlar mavjud bo'lsa-da, rag'batlantirish choralarining barcha hududlar uchun bir xil, ya'ni differensiallashtirilmagan tarzda qo'llanilishi.

Takomillashtirish yo'nalishlari

Yuqorida aniqlangan muammolarni bartaraf etish uchun turizm klasterlari faoliyatini rag'batlantirishning yangi, klaster-markazlashgan modelini shakllantirish zarur. Bunday model kamida to'rtta o'zaro bog'liq komponentni — klaster rezidentlari uchun differensiallashtirilgan soliq rejimi, klasterlarni rivojlantirish maqsadli jamg'armasi, imtiyozli kreditlash va kafolat mexanizmlari hamda soliq imtiyozlari samaradorligini monitoring qilish tizimini — o'z ichiga olishi lozim. Ushbu komponentlarning har biri bo'yicha batafsil takliflar tadqiqotning xulosa va takliflar qismida keltirilgan.

Xulosa

O'tkazilgan tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi asosiy xulosalarni shakllantirish mumkin. Birinchidan, O'zbekistonda turizm sohasi so'nggi yillarda barqaror va yuqori sur'atlarda rivojlanib bormoqda — xorijiy sayyohlar oqimi 2022–2025 yillar oralig'ida qariyb 2,25 barobarga oshdi, turistik xizmatlar eksporti esa milliard dollarlik ko'rsatkichlarga yetdi. Bu o'sish katta darajada davlat tomonidan qabul qilingan institutsional islohotlar va moliyaviy-soliq rag'batlantirish choralari bilan bog'liq. Ikkinchidan, amaldagi rag'batlantirish mexanizmlari asosan tarmoq yoki alohida faoliyat turi kesimida shakllantirilgan bo'lib, turizm klasterlari darajasida mo'ljallangan yaxlit moliyaviy-soliq rejimi hali shakllanmagan. Uchinchidan, mavjud tizimda soliq imtiyozlari va boshqa yengilliklarning iqtisodiy samaradorligini baholovchi monitoring mexanizmi yetishmaydi, bu esa davlat byudjetidan sarflanayotgan moliyaviy resurslarning haqiqiy natijaviyligini nazorat qilishni qiyinlashtiradi.

Yuqoridagi xulosalardan kelib chiqib, turizm klasterlari faoliyatini moliyaviy va soliq mexanizmlari orqali rag'batlantirishni takomillashtirish bo'yicha quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

1. Turizm klasterlari uchun differensiallashtirilgan soliq rejimini joriy etish. Rasmiy ro'yxatdan o'tgan turizm klasteri rezidentlari (mehmonxonalar, restoranlar, turoperatorlar, hunarmandchilik ustaxonalari, transport xizmati ko'rsatuvchilar) uchun yagona, klaster maqomiga bog'liq soliq imtiyozlari paketini joriy etish, bunda imtiyoz muddatini investitsiya hajmi va yaratilgan ish o'rinlari soniga bog'liq holda 5–7 yilgacha uzaytirish.

2. Turizm klasterlarini rivojlantirish maqsadli jamg'armasini tashkil etish. Ushbu jamg'arma resurslarini davlat byudjeti mablag'lari, xalqaro moliya institutlari kreditlari hamda klaster ishtirokchilarining a'zolik badallari hisobidan shakllantirish, mablag'larni esa umumiy foydalanishdagi infratuzilma va kichik tadbirkorlik loyihalarini subsidiyalashga yo'naltirish maqsadga muvofiq.

3. Klaster ichidagi kichik va mikro subyektlar uchun imtiyozli mikromoliyalashtirish mexanizmini kengaytirish. Oilaviy mehmon uylari, gid-tarjimonlar, hunarmandchilik ustaxonalari kabi kichik subyektlar uchun soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish tartibi va imtiyozli mikrokreditlar (yillik foiz stavkasini davlat tomonidan subsidiyalash orqali) joriy etish.

4. Soliq imtiyozlari samaradorligini monitoring qilish va baholash tizimini yaratish. Har bir soliq imtiyozi yoki subsidiya turi uchun aniq maqsadli ko'rsatkichlarni (yangi ish o'rinlari, investitsiya hajmi, eksport ko'rsatkichlari) belgilash, ularga erishish darajasini yillik monitoring qilish hamda natijalarga erishilmagan holatlarda imtiyozni qayta ko'rib chiqish tartibini nazarda tutish.

5. Hududlar bo'yicha differensiallashtirilgan rag'batlantirish stavkalarini joriy etish. Turizm salohiyati past bo'lgan hududlarda yuqoriroq imtiyoz stavkalarini, yuqori rivojlangan turizm markazlarida (Samarqand, Buxoro, Xiva) esa infratuzilma sifatini oshirishga yo'naltirilgan maqsadli subsidiyalarni qo'llash.

6. Klaster rezidentlari uchun QQSni qaytarish mexanizmini soddalashtirish va kengaytirish. Hozirda alohida faoliyat turlariga tegishli QQS qaytarish tartibini klaster rezidenti maqomiga ega

bo'lgan barcha subyektlarga, shu jumladan kichik va o'rta biznesga kengaytirish hamda qaytarish jarayonini raqamlashtirish.

7. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmlarini turizm klasterlari infratuzilmasini rivojlantirishda faolroq qo'llash. Yo'l, kommunikatsiya va umumiy foydalanishdagi turistik infratuzilma loyihalarini davlat-xususiy sheriklik asosida moliyalashtirish orqali davlat byudjetiga tushadigan yukni kamaytirish.

8. Milliy statistika tizimida turizm klasterlari kesimida alohida statistik hisobga olishni yo'lga qo'yish. Bu klaster darajasidagi iqtisodiy ko'rsatkichlarni (soliq tushumlari, investitsiyalar, bandlik) alohida kuzatish va kelajakdagi tadqiqotlar uchun ishonchli ma'lumotlar bazasini shakllantirish imkonini beradi.

Yuqorida keltirilgan takliflarning amalga oshirilishi, bir tomondan, turizm klasterlari faoliyatining moliyaviy barqarorligini ta'minlasa, ikkinchi tomondan, "O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan maqsadli ko'rsatkichlarga — 15 million xorijiy sayyoh va 5 milliard AQSH dollarlik turizm xizmatlari eksporti — erishishga xizmat qiladi. Kelgusi tadqiqotlarda ushbu takliflarning miqdoriy iqtisodiy samaradorligini baholovchi ekonometrik modellarni ishlab chiqish dolzarb yo'nalish bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 2-dekabrda PF-4861-son "O'zbekiston Respublikasining turizm sohasini jadal rivojlantirishni ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. — 2016.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PF-102-son "O'zbekiston Respublikasida turizm infratuzilmasini yaxshilash va xorijiy turistlar oqimini yanada oshirishga qaratilgan qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi Farmoni // lex.uz.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 18-iyuldagi PQ-269-son "Turizm sohasida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori // lex.uz.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 15-maydagi PF-87-son "2025–2026-yillarda sayyohlar oqimini keskin ko'paytirish va turistik xizmatlar ko'lamini jadal kengaytirish orqali turizmning iqtisodiyotdagi o'rni va ahamiyatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni // lex.uz.

5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining turizm infratuzilmasini rivojlantirish va mehmonxona biznesini qo'llab-quvvatlash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risidagi qarori. — 2023.

6. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. Turizm va mehmonxona xizmatlari bo'yicha statistik ma'lumotlar, 2019–2025 // stat.uz.

7. O'zbekiston Respublikasi Turizm qo'mitasi. Turizm industriyasining rivojlanish ko'rsatkichlari bo'yicha hisobotlar, 2024–2025 // uzbektourism.uz.

8. Porter M.E. The Competitive Advantage of Nations. — New York: Free Press, 1990.

9. Porter M.E. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review. — 1998. — Vol. 76, № 6. — P. 77–90.

10. Crouch G.I., Ritchie J.R.B. Tourism, Competitiveness, and Societal Prosperity // Journal of Business Research. — 1999. — Vol. 44, № 3. — P. 137–152.

11. Jackson J., Murphy P. Tourism destinations as clusters: Analytical experiences from the New World // Tourism and Hospitality Research. — 2002. — Vol. 4, № 1. — P. 36–52.

12. World Tourism Organization (UNWTO). World Tourism Barometer. — Madrid: UNWTO, 2019.

13. World Tourism Organization (UNWTO). International Tourism Highlights. — Madrid: UNWTO, 2021.

14. World Travel & Tourism Council (WTTC). Economic Impact Research: Uzbekistan. — London: WTTC, 2024.

15. International Monetary Fund (IMF). Economic Diversification and Tourism Sector Development in Emerging Economies: IMF Working Paper. — Washington, D.C.: IMF, 2023.
16. Kungratov I. O'zbekiston Respublikasida 2012–2024 yillar davomida turistik oqim dinamikasi tahlili // ResearchGate. — 2026.
17. Bau Long. O'zbekistonda turizm salohiyatini rivojlantirishning moliyaviy va investitsion omillari // Insurance market of Uzbekistan. — 2026. — Vol. 3, № 2. — P. 185–188.
18. Isroilov B., Sharipov X. O'zbekistonda turizmni rivojlantirishda viza siyosatining ta'siri // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2019.
19. Islomov O. O'zbekistonda ichki turizm sohasida qonun ustuvorligini ta'minlash masalalari // InLibrary ilmiy jurnallar to'plami. — 2025.
20. Usmonova V. va boshq. "Yashil" mehmonxona sertifikatlashtirish tizimini O'zbekistonda joriy etish: to'siqlar va rag'batlantirish mexanizmlari // Scientific practical conference. — 2026.
21. Ruzmetov B., Kadirov A., Abdullayev I. va boshq. O'zbekistonda sanoatni rivojlantirish va shakllantirishda klasterlarni tashkil etishning hududiy xususiyatlari (Xorazm viloyati misolida) // ResearchGate. — 2023.
22. Amonboyev M., Xalilov S. Barqaror turizm rivojlanishi: o'quv qo'llanma. — Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2020.
23. Amonboyev M., Abidova D.I., Jurayeva N.A. Turizm iqtisodiyoti va menejmenti: o'quv qo'llanma. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
24. Алиева Г.И. Туризмнинг мамлакат иқтисодиётида тутган ўрни // Молодой ученый. — 2017. — № 24. — С. 158.
25. Xudoyorov A. Turizm va mehmonxona industriyasi asoslari. — Toshkent, 2021.
26. Beksultanova A., Majitova A. O'zbekiston va Markaziy Osiyo mamlakatlarning strategik rivojlanishida turizm industriyasining o'rni // ResearchGate. — 2021.
27. Korxonalarning investitsiya faolligini ta'minlashda soliq rag'batlarining samaradorligini oshirish // ResearchGate. — 2023.
28. O'zbekiston Respublikasining 2024-yilgi soliq qonunchilik hujjatlariga kiritilgan asosiy o'zgarish va soliq imtiyozlari berish tartibini takomillashtirish masalalari // ResearchGate. — 2024.
29. Jizzax viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishida turizmning ahamiyati va roli: yangicha Smart yo'nalishlar va mexanizmlar // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. — 2023. — Maxsus son.
30. O'zbekiston hududlarida turizmni rivojlantirish strategiyalari // Journal of Economics, Tourism and Sport (JETS). — 2025.

